

УДК 159.923.2

Л. М. Співак

Received April 30, 2014;

Revised May 12, 2014;

Accepted May 19, 2014.

ВІКОВА ДИНАМІКА НАЦІОНАЛЬНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ЮНОСТІ

У статті розкрито теоретико-експериментальні результати вивчення вікової динаміки національного самоствердження особистості в юності. У контексті розвитку національної самосвідомості особистості юнацького віку висвітлено сутність її національного самоствердження. Презентовано психодіагностичну методiku дослідження національного самоствердження в юнацтва, визначено показники та рівні цього феномену. Емпірично встановлено, що більшість юнаків і дівчат характеризуються високим і середнім рівнями національного самоствердження майже за усіма показниками національного самоствердження, окрім «носіння національного одягу». Від 17 до 22 років за показником «успадкування національних традицій» законстатовано суттєве збільшення кількості респондентів із високим і зменшення із середнім рівнями; за показниками «знання історії моєї нації», «спілкування мовою моєї нації» й «гордість за спортивні та культурні досягнення представників моєї нації» – значне зменшення з високим і збільшення із середнім рівнями. З'ясовано, що від першого до останнього вікового проміжку за показниками «повага до історичного минулого моєї нації» та «знання національної культури, традицій» несуттєво збільшується кількість юнаків і дівчат з високим та зменшується із середнім рівнями; за показниками «національна гідність» і «знання мови моєї нації» незначною мірою зменшується кількість осіб з високим і збільшується із середнім рівнями. Статистично значущими, однак без чітких динамічних тенденцій, виявилися відмінності між кількісними даними з досліджуваних вікових діапазонів за наступними показниками: «носіння національного одягу», «проживання на території моєї нації», «турбота про національні інтереси», «знання про національні ідеали» та «прагнення підтримувати національні ідеали».

Ключові слова: національна самосвідомість, національне самоствердження, особистість, вікова динаміка, прагнення, юнацтво, юнацький вік.

Spivak L. M. Age Dynamics of Young Personality's National Self-affirmation. The article deals with the theoretical and experimental results of the study of the dynamics of young person's national self-affirmation. Within the development of young person's national self-consciousness the essence of young person's national self-affirmation has been highlighted. Psycho-diagnostic methods applied to the study of young person's national self-affirmation have been presented; the characteristics and levels of this phenomenon have been described. It has been empirically found

that most young males and females have high and medium levels of national self-affirmation in terms of almost all indicators of national self-affirmation apart from «wearing national clothes». In terms of «inheriting national traditions» the age range between 17 and 22 years is characterised by a significant increase in the number of respondents with high levels and the decline in the number of respondents with middle levels. In terms of «knowledge of the history of one's nation», «use of one's national language» and «pride in sporting and cultural achievements of the members of one's nation» – a significant decline in the number of respondents with high levels and the increase in the number of respondents with middle levels have been noticed. It has been found that between the first and the last age range in terms of «respect for the historical past of one's nation» and «knowledge of national culture and traditions» there has been a slight increase in the number of young people with high levels and a decline in the number of young people with middle levels. In terms of «national dignity» and «knowledge of national language» there has been a slight decline in the number of people with high levels and the increase in the number of people with middle levels. The differences between quantitative data of the studied age ranges have proved to be statistically significant but without any clear trends in terms of «wearing national clothes», «residence within one's national territory», «concern for national interests», «knowledge of national ideals» and «aspiration for promote national ideals».

Keywords: national self-consciousness, national self-affirmation, personality, age dynamics, aspiration, young person's, young age.

Спивак Л. Н. Возрастная динамика национального самоутверждения личности в юности. В статье раскрыты теоретико-экспериментальные результаты изучения возрастной динамики национального самоутверждения личности в юности. В контексте развития национального самосознания личности юношеского возраста освещена сущность ее национального самоутверждения. Представлена психодиагностическая методика исследования национального самоутверждения в юношества, определены показатели и уровни этого феномена. Эмпирически установлено, что большинство юношей и девушек характеризуются высоким и средним уровнями национального самоутверждения почти по всем показателям, кроме «ношение национальной одежды». От 17 до 22 лет по показателю «наследование национальных традиций» зафиксировано существенное увеличение количества респондентов с высоким и уменьшение со средним уровнями; по показателям «знание истории моей нации», «общение на языке моей нации» и «гордость за спортивные и культурные достижения представителей моей нации» – значительное уменьшение с высоким и увеличение со средним уровнями. Выяснено, что от первого до последнего возрастного промежутка за показателями «уважение к историческому прошлому моей нации» и «знание национальной культуры, традиций» несущественно увеличивается количество юношей и девушек с высоким и уменьшается со средним уровнями; по показателям «национальное достоинство» и «знание языка моей нации» незначительно уменьшается количество лиц с высоким и увеличивается со средним уровнями. Статистически значимыми, однако, без четких динамических

тенденцій оказались различия между количественными данными из исследуемых возрастных диапазонов по следующим показателям: «ношение национальной одежды», «проживание на территории моей нации», «забота о национальных интересах», «знание национальных идеалов» и «стремление поддерживать национальные идеалы».

Ключевые слова: национальное самосознание, национальное самоутверждение, личность, возрастная динамика, стремление, юношество, юношеский возраст.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні невинна інтенсифікація глобалізаційних, інтеграційних, суспільно-політичних, соціальних та економічних трансформаційних процесів актуалізує для кожної держави проблему національної самосвідомості її громадян. Адже від рівня розвитку цього феномену та його конструктів залежить і характер зовнішніх відносин нації, і соціально-економічний розвиток держави. Значущою складовою частиною системи національного виховання громадян України є Концепція національно-патріотичного виховання молоді й Концепція національного виховання студентської молоді, одне із провідних завдань яких – розвиток національної самосвідомості юнацтва. Розв'язання окресленої проблеми у просторі психологічної науки конкретизовано через першочергове теоретико-експериментальне дослідження її найважливіших аспектів, зокрема вікової динаміки національного самоствердження особистості періоду юності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Результати аналізу масиву робіт із проблеми розвитку національної самосвідомості особистості в юності, які були виконані у межах психології розвитку і вікової психології [3], засвідчили, що зарубіжні та вітчизняні науковці не вивчали такий її аспект, як вікова динаміка національного самоствердження юнацтва. Висвітлення результатів науково-практичного дослідження цього аспекту – **мета** статті.

Методи та методики. З-поміж методів використано такі: теоретичні (аналіз, синтез, абстрагування, порівняння, узагальнення); емпіричні (модифікація методики В. В. Антоненко та статистичної обробки даних (критерій φ^* – кутове перетворення Фішера)).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. За результатами проведеного теоретичного аналізу масиву наукових робіт психологів (І. Д. Бех, Л. І. Божович, Е. Еріксон, І. С. Кон, Г. Крайг, Д. Левінсон, В. С. Мухіна, Л. А. Снігур,

В. Ю. Хотинець, Т. М. Яблонська та ін.) констатовано, що юнацький вік сенситивний для розвитку національної самосвідомості. Визначено, що в юності розвиток національної самосвідомості – процес самоусвідомлення, самооцінювання, самоствавлення, самоствердження і самовизначення особистості як представника конкретної нації, носія низки її суб'єктивних (суспільна національна свідомість, національний характер) й об'єктивних (мова, культура, територія проживання, держава з конкретним політичним самоврядуванням та економічним розвитком) ознак [4]. У складі окресленого процесу національне самоствердження – прагнення особистості юнацького віку до високої оцінки та самооцінки себе як представника й суб'єкта конкретної нації, що знаходить вияв у поведінці, яку зумовлено цим прагненням.

Для емпіричного вивчення вікової динаміки національного самоствердження особистості періоду юності використано модифіковану нами методику В. В. Антоненко [1, с. 94–102]. Цю методику склали твердження, які стосуються основних показників національного самоствердження особистості юнацького віку згідно з презентованими вище суб'єктивними й об'єктивними ознаками нації. Тим самим забезпечено й змістову валідність модифікованої методики. Також методику перевірено на надійність, що встановлювалася за стійкістю результатів, які отримано після повторних тестувань досліджуваних.

Респондентам пропонували уважно прочитати твердження, які презентували такі позиції: «повага до історичного минулого моєї нації», «успадкування національних традицій», «національна гідність», «знання мови моєї нації», «знання національної культури, традицій», «гордість щодо культурних надбань моєї нації (творів мистецтва, одягу, традицій)», «участь у національних святах», «носіння національного одягу», «знання історії моєї нації», «проживання на території моєї нації», «спілкування мовою моєї нації», «турбота про національні інтереси», «гордість за спортивні та культурні досягнення представників моєї нації», «знання про національні ідеали», «прагнення підтримувати національні ідеали». Після цього вони визначали, якою має бути для них кожна з позицій, використовуючи одну з наступних оцінок, які водночас засвідчили конкретний рівень національного самоствердження юнацтва: «Це має бути добре для мене» – високий; «Це не обов'язково має бути властивим мені» – середній; «Це має бути погано для мене» – низький. Відповіді фіксували в бланкові знаком «+».

Емпіричним матеріалом дослідження стали результати методики з вивчення національного самоствердження, які отримано засобом психологічного діагностування студентів денної та заочної форм навчання вищих навчальних закладів Києва, Луганська, Рівного, Кам'янця-Подільського і Бердянська. Вибірку склали 1303 особи віком від 17 до 22 років, а саме: 263 – від 17 до 18 років, 261 – від 18 до 19 років, 259 – від 19 до 20 років, 262 – від 20 до 21 року і 258 – від 21 до 22 років. За національністю усі досліджувані – українці.

В цілому, отримані результати засвідчили, що найбільша кількість респондентів (майже три четверти частини) з усіх вікових проміжків вважають, що для них має бути добрим дотримання наступних позицій: «повага до історичного минулого моєї нації», «успадкування національних традицій», «національна гідність», «знання мови моєї нації», «знання національної культури, традицій», «знання історії моєї нації», «гордість за спортивні та культурні досягнення представників моєї нації». Ці результати слугують підтвердженням значущості зазначених позицій для значної кількості молодих людей віком 17–22 роки. Близько 50 % досліджуваних із усіх вікових діапазонів переконані, що добрим для них має бути дотримання таких позицій, як: «гордість щодо культурних надбань моєї нації», «участь у національних святах», «проживання на території моєї нації», «спілкування мовою моєї нації», «турбота про національні інтереси», «знання про національні ідеали», що засвідчує їх цінність для кожного другого юнака чи дівчини. Необов'язково властивою цій частині юнацтва має бути позиція «носіння національного одягу», що засвідчує її невелику значущість. Незначна кількість респондентів із різних вікових проміжків вважають, що для них поганим є дотримання принаймні однієї із запропонованих у методиці позицій, окрім першої – «повага до історичного минулого моєї нації».

Так, за показником «повага до історичного минулого моєї нації» емпірично констатовано незначне збільшення від першого до останнього вікового діапазону кількості осіб із високим (17–18 років – 71,48 %; 18–19 – 73,56 %; 19–20 – 72,97 %; 20–21 – 74,43 %; 21–22 – 75,58 %) і несуттєве зменшення – із середнім (17–18 років – 28,52 %; 18–19 – 26,44 %; 19–20 – 27,03 %; 20–21 – 25,57 %; 21–22 – 24,42 %) рівнями самоствердження. Молоді з низьким рівнем за цим показником не виявлено, як зазначалося вище. Статистично значущих відмінностей не зафіксовано. Юнаки і дівчата з високим рівнем упевнені,

що до історії своєї нації вони мають ставитися з повагою; із середнім – вважають, що для них таке ставлення не обов'язкове.

Щодо показника «успадкування національних традицій» виявлено суттєве зростання від першого до останнього вікового проміжку кількості респондентів із високим (17–18 років – 57,03 %; 18–19 – 62,07 %; 19–20 – 70,66 %; 20–21 – 68,32 %; 21–22 – 72,09 %) і тенденцію до спадання – із середнім (17–18 років – 42,97 %; 18–19 – 36,4 %; 19–20 – 28,57 %; 20–21 – 31,68 %; 21–22 – 27,91 %) рівнями самоствердження. Значущість цих динамічних змін підтверджено статистично: високий рівень – 17–18 і 19–20 років ($\varphi^* = 3,278^*$); 17–18 рр. і 20–21 років ($\varphi^* = 2,692^*$); 17–18 і 21–22 років ($\varphi^* = 3,629^*$); 18–19 і 19–20 років ($\varphi^* = 2,087^{**}$); 18–19 і 21–22 років ($\varphi^* = 2,438^{**}$); середній – 17–18 років і 19–20 років ($\varphi^* = 3,386^*$); 17–18 і 20–21 років ($\varphi^* = 2,681^*$); 17–18 і 21–22 років ($\varphi^* = 3,618^*$); 18–19 і 19–20 років ($\varphi^* = 2,075^{**}$); 18–19 і 21–22 років ($\varphi^* = 2,426^{**}$). Відзначимо, що емпіричні значення критерію φ^* для рівня статистичної значущості $p \leq 0,01$ позначено *; для $p \leq 0,05$ – ** [2]. Низьким рівнем вирізняються 1,53 % осіб 18–19 років і 0,77 % 19–20 років. Високий рівень виявлено у прагненні респондентів продовжувати традиції своєї нації; середній – у тому, що їм необов'язково до цього прагнути; низький – у відсутності такого прагнення.

Тенденцію до незначного зменшення від першого до останнього вікового проміжку помічено щодо високого рівня самоствердження молоді за показником «національна гідність»: 17–18 років – 78,71 %; 18–19 – 74,33 %; 19–20 – 72,97 %; 20–21 – 73,28 %; 21–22 – 74,42 %. Середнім рівнем характеризуються: 26,72 % осіб 20–21-річних; 25,48 % – 19–20 років; 24,14 % – 18–19; 23,64 % – 21–22 і 21,29 % – 17–18; низьким – 1,53 % – 18–19 років; 1,55 % – 19–20 та 1,94 % – 21–22 років. Статистично значущих відмінностей немає. Респонденти з високим рівнем упевнені, що переживати національну гідність – це важливо для них; із середнім – необов'язково; з низьким – непотрібно.

За показником «знання мови моєї нації» від першого до останнього вікового діапазону помічено тенденцію до зменшення щодо високого (17–18 років – 78,71 %; 18–19 – 76,63 %; 19–20 – 77,22 %; 20–21 – 73,66 %; 21–22 – 73,64 %) і збільшення стосовно середнього (17–18 років – 21,29 %; 18–19 – 23,37 %; 19–20 – 22,01 %; 20–21 – 25,57 %; 21–22 – 25,58 %) рівнів самоствердження. Низький рівень виявлено в 0,78 % осіб 21–22 років і по 0,77 % – 19–20 і 20–21.

Статистично значущих відмінностей немає. Юнаки з високим рівнем прагнуть знати мову власної нації, вважаючи це добрим для себе; із середнім – дотримуються думки, що їм необов'язково знати мову нації; з низьким – непотрібно.

За показником «спілкування мовою моєї нації» зафіксовано зменшення кількості респондентів з високим і збільшення із середнім та низьким рівнями самоствердження. Високий рівень законстатовано у 57,75 % юнаків і дівчат віком 21–22 років; 57,14 % – 19–20; 55,17 % – 18–19; 52,47 % – 17–18; 48,85 % – 20–21; середній – у 48,09 % – 20–21 років; 42,97 % – 17–18; 42,53 % – 18–19; 40,93 % – 19–20; 39,15 % – 21–22; низький – у 4,56 % – 17–18 років; 3,06 % – 20–21; 3,1 % – 21–22; 2,3 % – 18–19; 1,93 % – 19–20. Статистично значущі відмінності встановлено між кількісними даними з таких вікових діапазонів: високий рівень – 19–20 років і 20–21 ($\varphi^* = 1,872^{**}$), 20–21 і 21–22 ($\varphi^* = 2,029^{**}$); середній – 19–20 років і 20–21 ($\varphi^* = 1,655^{**}$), 20–21 і 21–22 ($\varphi^* = 2,075^{**}$); низький – 17–18 років і 19–20 ($\varphi^* = 1,771^{**}$). Молодь із високим рівнем характеризує прагнення до вербальних комунікацій засобами мови своєї нації; із середнім – вважають це необов'язковим для себе; з низьким – не прагнуть до такого спілкування.

Характеризуючи вікову динаміку за показником «знання національної культури, традицій», відзначимо, що до 21–22 років незначною мірою збільшується кількість молодих людей із високим (17–18 років – 78,71 %; 18–19 – 76,63 %; 19–20 – 77,22 %; 20–21 – 73,66 %; 21–22 – 73,64 %) і зменшується — із середнім (17–18 років – 78,71 %; 18–19 – 76,63 %; 19–20 – 77,22 %; 20–21 – 73,66 %; 21–22 – 73,64 %) рівнями самоствердження. Низький рівень виявлено у 2,28 % осіб 17–18 років; 1,94 % – 21–22; 1,55 % – 19–20. Статистично значущих відмінностей не встановлено. Юнаки й дівчата з високим рівнем прагнуть знати національну культуру, традиції; із середнім – упевнені, що для них такі знання необов'язкові; з низьким – непотрібні.

За показником «гордість щодо культурних надбань моєї нації» високий рівень зафіксовано у 68,96 % респондентів 18–19 років; 64,87 % – 19–20; 64,26 % – 17–18; 62,02 % – 21–22; 59,92 % – 20–21; середній – у 39,31 % осіб 20–21 років; 37,2 % – 21–22; 35,74 % – 17–18; 34,36 % – 19–20; 30,27 % – 18–19. Низький рівень помічено у майже однакової кількості юнаків і дівчат (0,77 – 0,78 %) з усіх вікових проміжків, окрім 17–18 років. Статистично значущих відмінностей не має. Молоді люди з високим рівнем дотримуються позиції, що потрібно

пишатися культурними надбаннями своєї нації; із середнім – таку позицію вважають необов'язковою для себе; з низьким – незначущою.

Найбільші кількісні дані щодо високого рівня самоствердження за показником «участь у національних святах» зафіксовано в осіб 17–18 (57,03 %) і 21–22 років (55,04 %); дещо менші – 19–20 (51,73 %), 20–21 (49,24 %) та 18–19 років (48,66 %). Середній рівень мають 49,81 % молоді 18–19 років, 46,72 % – 19–20; 46,18 % – 20–21; 42,97 % – 17–18; 42,25 % – 21–22; низький – 4,58 % – 20–21 років; 2,71 % – 21–22; 1,55 % – 19–20; 1,53 % – 18–19. Статистично значущих відмінностей немає. Юнаків із високим рівнем характеризує прагнення до участі у національних святах; із середнім – позиція щодо необов'язковості їх участі у таких святах; з низьким – відсутність цього прагнення.

Високим рівнем самоствердження за показником «носіння національного одягу» вирізняються 42,97 % осіб 17–18 років; 42,25 % – 21–22; 35,52 % – 19–20; 32,44 % – 20–21; 26,44 % – 18–19; середнім – 60,53 % – 18–19 років; 57,63 % – 20–21; 57,14 % – 19–20; 52,47 % – 17–18; 49,22 % – 21–22; низьким – 13,03 % – 18–19 років; 9,93 % – 20–21; 8,53 % – 21–22; 7,34 % – 19–20; 4,56 % – 17–18. Зафіксовано такі статистично значущі відмінності: високий рівень – 17–18 і 18–19 років ($\varphi^* = 4,017^*$); 17–18 і 19–20 ($\varphi^* = 1,748^{**}$); 17–18 і 20–21 ($\varphi^* = 2,509^*$); 18–19 і 19–20 ($\varphi^* = 2,258^{**}$); 18–19 і 21–22 ($\varphi^* = 3,816^*$); середній – 17–18 і 18–19 років ($\varphi^* = 1,843^{**}$); 18–19 і 21–22 ($\varphi^* = 2,586^*$); 19–20 і 21–22 ($\varphi^* = 1,796^{**}$); 20–21 і 21–22 ($\varphi^* = 1,915^{**}$); низький – 17–18 і 18–19 років ($\varphi^* = 3,502^*$); 17–18 і 20–21 ($\varphi^* = 2,383^*$); 17–18 і 21–22 ($\varphi^* = 1,826^{**}$); 18–19 і 19–20 ($\varphi^* = 2,178^{**}$); 18–19 і 21–22 ($\varphi^* = 1,663^{**}$). Для юнацтва з високим рівнем носіння одягу своєї нації важливе; із середнім – необов'язкове; з низьким – непотрібне.

За показником «знання історії своєї нації» встановлено суттєве зменшення до останнього вікового проміжку кількості молоді з високим (17–18 років – 78,71 %; 18–19 – 69,73 %; 19–20 – 69,88 %; 20–21 – 64,5 %; 21–22 рр. – 64,34 %) і збільшення із середнім (17–18 років – 19,01 %; 18–19 – 29,5 %; 19–20 – 30,12 %; 20–21 – 34,35 %; 21–22 – 33,72 %) рівнями самоствердження. Виявлені вікові тенденції підтвердилися статистично: високий рівень – 17–18 і 18–19 років ($\varphi^* = 2,358^*$); 17–18 і 19–20 ($\varphi^* = 2,31^*$); 17–18 і 20–21 ($\varphi^* = 3,632^*$); 17–18 і 21–22 ($\varphi^* = 3,663^*$); середній – 17–18 і 18–19 років ($\varphi^* = 2,816^*$); 17–18 та 19–20 ($\varphi^* = 2,959^*$); 17–18 і 20–21 ($\varphi^* = 4,021^*$); 17–18 та 21–22

($\varphi^* = 3,846^*$). Молоді люди з високим рівнем вважають, що для них важливо знати історію своєї нації; із середнім – необов'язково. Низький рівень, проявом якого є відсутність потреби знати історію нації, зафіксовано у 2,28 % осіб 17–18 років; 1,94 % – 21–22; 1,15 % – 20–21; 0,77 % – 18–19.

Високим рівнем самоствердження за показником «проживання на території моєї нації» вирізняються 60,85 % 21–22-річних юнаків і дівчат; 57,03 % – 17–18; 55,6 % – 19–20; 50 % – 20–21; 49,42 % – 18–19; середнім – 49,81 % – 18–19 років; 47,33 % – 20–21; 42,97 % – 17–18; 42,85 % – 19–20; 36,44 % – 21–22; низьким – 2,71 % – 21–22 років; 2,67 % – 20–21; 1,55 % – 19–20; 0,77 % – 18–19. Статистично значущі відмінності встановлено між кількісними даними з таких вікових проміжків: 17–18 і 18–19 років (високий рівень – $\varphi^* = 1,74^{**}$); 18–19 і 20–21 (низький – $\varphi^* = 1,727^{**}$); 18–19 і 21–22 (високий – $\varphi^* = 2,643^*$; середній – $\varphi^* = 3,098^*$; низький – $\varphi^* = 1,72^{**}$); 20–21 і 21–22 (високий – $\varphi^* = 2,508^*$; середній – $\varphi^* = 2,531^*$). Високий рівень виявлено у значущості для молоді проживання на території своєї нації. Особи із середнім рівнем вважають, що їм необов'язково жити на території нації; з низьким – прагнуть жити на території інших країн.

За показником «турбота про національні інтереси» високий рівень самоствердження мають: 54,96 % респондентів 20–21 року; 50,78 % – 21–22 років; 49,81 % – 18–19 рр.; 45,56 % – 19–20; 45,25 % – 17–18; середній – 52,51 % – 19–20 років; 52,47 % – 17–18; 48,66 % – 18–19; 48,44 % – 21–22; 40,08 % – 20–21; низький – 4,96 % – 20–21 років; 2,28 % – 17–18; 1,93 % – 19–20; 1,53 % – 18–19; 0,78 % – 21–22. Статистично значущими є такі відмінності: високий рівень – 17–18 і 20–21 року ($\varphi^* = 2,245^{**}$); 19–20 і 20–21 ($\varphi^* = 2,146^{**}$); середній – 17–18 і 20–21 року ($\varphi^* = 2,864^*$); 18–19 і 20–21 ($\varphi^* = 1,99^{**}$); 19–20 і 20–21 ($\varphi^* = 2,853^*$); 20–21 і 21–22 ($\varphi^* = 1,915^{**}$); низький – 17–18 і 20–21 року ($\varphi^* = 1,684^{**}$); 18–19 і 20–21 ($\varphi^* = 2,344^*$); 19–20 і 20–21 ($\varphi^* = 1,986^{**}$); 20–21 і 21–22 ($\varphi^* = 3,101^*$). Прояв високого рівня – переконання молоді у важливості їх турботи про інтереси своєї нації; середнього – у необов'язковості такої турботи; низького – у непотрібності.

Розкриваючи вікову динаміку за показником «гордість за спортивні та культурні досягнення представників моєї нації», відзначимо, що від першого до останнього досліджуваного проміжку з-поміж юнаків і дівчат із високим рівнем самоствердження встановлено тен-

денцію до зменшення (17–18 років – 78,71 %; 18–19 – 64,37 %; 19–20 – 67,18 %; 20–21 – 60,69 %; 21–22 – 60,85 %); із середнім – до збільшення (17–18 років – 19,01 %; 18–19 – 34,86 %; 19–20 – 32,82 %; 20–21 – 37,4 %; 21–22 – 39,15 %). Виявлені тенденції підтверджено статистично: високий рівень – 17–18 і 18–19 років ($\varphi^* = 3,651^*$); 17–18 і 19–20 ($\varphi^* = 2,97^*$); 17–18 і 20–21 ($\varphi^* = 4,537^*$); 17–18 та 21–22 ($\varphi^* = 4,462^*$); середній – 17–18 і 18–19 років ($\varphi^* = 4,143^*$); 17–18 та 19–20 ($\varphi^* = 3,633^*$); 17–18 і 20–21 ($\varphi^* = 4,743^*$); 17–18 та 21–22 ($\varphi^* = 5,124^*$). Низьким рівнем характеризуються 2,28 % осіб 17–18 років; 1,91 % – 20–21; 0,77 % – 18–19. Респонденти з високим рівнем переконані у важливості для них позиції переживання гордості за спортивні та культурні досягнення представників своєї нації; із середнім – у необов'язковості цієї позиції; з низьким – у її непотрібності.

Високий рівень самоствердження за показником «знання про національні ідеали» зафіксовано в 58,78 % осіб 20–21 року; 52,87 % – 18–19 років; 52,47 % – 17–18; 51,35 % – 19–20; 49,22 % – 21–22; середній – 49,22 % – 21–22 років; 46,72 % – 19–20; 45,25 % – 17–18; 42,53 % – 18–19; 37,4 % – 20–21; низький – 4,6 % – 18–19 років; 3,82 % – 20–21; 2,28 % – 17–18; 1,93 % – 19–20; 1,56 % – 21–22. Статистично значущі такі відмінності: високий рівень – 19–20 років і 20–21 ($\varphi^* = 1,7^{**}$); 20–21 і 21–22 ($\varphi^* = 2,2^{**}$); середній – 17–18 років і 20–21 ($\varphi^* = 1,822^{**}$); 19–20 і 20–21 ($\varphi^* = 2,157^{**}$); 20–21 і 21–22 ($\varphi^* = 2,725^*$); низький – 18–19 і 19–20 років ($\varphi^* = 1,767^{**}$); 18–19 і 21–22 ($\varphi^* = 2,028^{**}$). Молодь із високим рівнем вирізняють переконання щодо важливості знань про національні ідеали; із середнім – їх необов'язковості; з низьким – незначущості.

За показником «прагнення підтримувати національні ідеали» високий рівень самоствердження виявлено в 57,63 % осіб 20–21 року; 50,78 % – 21–22 років; 50,19 % – 19–20; 49,42 % – 18–19; 45,25 % – 17–18; середній – 50,19 % – 17–18 років; 46,72 % – 19–20; 45,98 % – 18–19; 45,74 % – 21–22; 37,02 % – 20–21; низький – 5,35 % – 20–21 року; 4,6 % – 18–19; 4,56 % – 17–18; 3,48 % – 21–22; 3,09 % – 19–20. Зафіксовано статистично значущі відмінності між кількісними даними з таких вікових проміжків: 17–18 років і 20–21 (високий рівень – $\varphi^* = 2,841^*$; середній – $\varphi^* = 3,059^*$); 18–19 та 20–21 (високий – $\varphi^* = 1,875^{**}$; середній – $\varphi^* = 2,093^{**}$); 19–20 і 20–21 (високий – $\varphi^* = 1,689^{**}$; середній – $\varphi^* = 2,248^{**}$); 20–21 та 21–22 (середній – $\varphi^* = 2,018^{**}$). Молодь із високим рівнем характеризують прагнення

підтримувати ідеали своєї нації; із середнім – необов'язковість цього прагнення; з низьким – його відсутність.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Одержані експериментальні результати засвідчили, що більшість юнаків і дівчат характеризують високий і середній рівень національного самоствердження майже за усіма показниками, окрім «носіння національного одягу». Від 17 до 22 років за показником «успадкування національних традицій» суттєво збільшується кількість респондентів із високим і зменшується із середнім рівнями; за показниками «знання історії моєї нації», «спілкування мовою моєї нації» й «гордість за спортивні та культурні досягнення представників моєї нації» значною мірою зменшується з високим і збільшується із середнім рівнями самоствердження. Від першого до останнього досліджуваного проміжку за показниками «повага до історичного минулого моєї нації» і «знання національної культури, традицій» несуттєво збільшується кількість юнаків і дівчат із високим та зменшується із середнім рівнями; за показниками «національна гідність» і «знання мови моєї нації» незначною мірою зменшується кількість осіб із високим і збільшується із середнім рівнями самоствердження. Статистично значущими, однак без чітких динамічних тенденцій, виявилися відмінності між кількісними даними з різних вікових діапазонів за такими показниками: «носіння національного одягу», «проживання на території моєї нації», «турбота про національні інтереси», «знання про національні ідеали» та «прагнення підтримувати національні ідеали». На вивчення очікують такі питання: психологічні чинники виявлених динамічних тенденцій; вікова динаміка національного самовизначення юнацтва.

Література

1. Психологічні закономірності розвитку громадянської спрямованості особистості / М. Й. Боришевський, Т. М. Яблонська, В. В. Антоненко та ін. – К. : Міленіум, 2006. – С. 94–102.
Psykhologichni zakonomirnosti rozvytku hromadyans'koyi spryamovanosti osobystosti [Psychological regularities of development of personality's civil orientation] / M. Y. Boryshevs'kyu, T. M. Yablons'ka, V. V. Antonenko ta in. – K. : Milenium, 2006. – P. 94–102.
2. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : ООО «Речь», 1998. – 350 с., ил.
Sidorenko E. V. Metody matematycheskoy obrabotky v psykhologyu [Methods of the mathematical processing in psychology] / E. V. Sidorenko. – SPb. : ООО «Rech'», 1998. – 350 p., il.

3. Співак Л. М. Вивчення особливостей національної самосвідомості особистості юнацького віку в сучасних вітчизняних психологічних дослідженнях / Л. М. Співак // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. 12. Психологічні науки : зб. наук. пр. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – № 34 (58). – С. 94–99.
Spivak L. M. Vyvchennya osoblyvostey natsional'noyi samosvidomosti osobystosti yunats'koho viku v suchasnykh vitchyznyanykh psykhologichnykh doslidzhennyakh [Study of peculiarities of young person's national self-consciousness in modern domestic psychological research] / L. M. Spivak // Nauk. chasop. NPU im. M. P. Drahomanova. Ser. 12. Psykhologichni nauky : zb. nauk. pr. – K. : NPU im. M. P. Drahomanova, 2011. – № 34 (58). – P. 94–99.
4. Spivak L. N. Psychological Foundations for the Development of the Young Person's National Self-Consciousness / L. N. Spivak // European Applied Sciences. – 2014. – № 1. – P. 94–96.

УДК 378.147:378.046.4(477)

Г. В. Тригуб

Received April 10, 2014;

Revised April 21, 2014;

Accepted May 13, 2014.

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

У статті висвітлено основні психологічні та психолінгвістичні підходи до оволодіння іноземною мовою та іншомовним мовленням у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях. До них належать природничий, культурно-історичний, діяльнісний, суб'єктний, асоціаністський, трансформаційний, психотерапевтичний, нейропсихолінгвістичний підходи. У кожному з них оволодіння іноземною мовою пов'язане з розвитком іншомовного мовлення. У руслі природничого підходу мовлення досліджують як рефлекторну діяльність вищої нервової системи у сукупності автоматизованих дій-відповідей на вербальні і невербальні стимули. З позиції культурно-історичного підходу іншомовне мовлення розглядають як функцію мозку та психічну інтеріоризацію знаків, вироблених іншомовною культурою. У діяльнісному підході іншомовне мовлення досліджують як своєрідну діяльність, що містить автоматизовані операції. У суб'єктному підході вивчають іншомовне мовлення як функцію суб'єкта пізнання, й акцент здійснюється на визначенні таких понять, «мовлення», «структурно-функціональна характеристика суб'єкта пізнання». У межах психолінгвістичного підходу досліджують іншомовне мовлення у сукупності трьох етапів: сприймання, розуміння, породження, а також іншомовна активність. У руслі нейропсихо-